

To je Novemu mestu prinesla osvobodilna fronta!

Groze in trpljenja, ki sta ju po 8. septembru doživela Novo mesto in okolica pod strahovladno rdečih osvoboditeljev po njihovem sramotnem begu pred nemško vojsko, v kratkih vrsticah ni mogoče popisati. Ljudje, ki so preživeli katastrofo dolenske prestolnice in bile priče komunističnih zločinov, ropov in nasilij, so še vedno pod vtisom teh edinstveno groznih dni.

uradnika Vzemne zavarovalnice iz Novega mesta, Pavliča Jožeta, višjega računskega inšpektorja z Grma, topliškega obdinskega tajnika Armenija, Perovška I., brata Mikec iz Malega Slatnika, Zajca Antona, posetnika, Podrižaja Jožeta in še neko, do sedaj neznanu osebo.

Ljudje, ki so se zatekli pred komunističnimi ustrahovalci v Novo mesto, s solzami v

star 40 let; Jurak Anton, dijak, star 19 let; Ovsrednik Jože, star 20 let; Perše Alojzij, star 25 let; Kumer Franc, star 28 let; trije neznanji vojaki; Jerič Alojzij, star 35 let; Tigar Martin, star 39 let.

Padli junaki — borci

Ko se spominjamo teh žrtev, je naša dolžnost, da se spomnimo tudi junakov-borcev, ki so padli v svetem boju proti komunizmu.

Med njimi so najboljši fantje iz Krške doline, ko so se pred dvema letoma pridružili legionarjem in vztrajali kljub vsem preganjanjem.

Skupina, ki je v svojih vrstah zbrala že dva bataljona domobrancev, je v številnih bojih in zmagah proti komunistom izgubila do zdaj 21 fantov.

Njihova smrt je fantje še bolj strnila in jih združila v trdnem zaupanju in veri, da bodo maščevali smrt svojih zvestih prijateljev in vse zločine po naši domovini.

Ti junaki so bili: 9. sept. 1943 Umek Alojzij na Hrušici; 5. okt. 1943 Rudolf Franković, Krško (bolnišnica); 7. okt. 1943 Martin Znidaršič, Kostanjevica; 7. okt. Josip Jarc, Brežice (bolnišnica); 8. okt. 1943 Franc Bende, Brežice (bolnišnica); 8. okt. 1943 Drago Rogelj, Brežice (bolnišnica); 2. okt. 1943 Stanislav Goršek, Kostanjevica; 2. okt. 1943 Franc Pavlič, Kostanjevica; 22. okt. 1943 Josip Berkopce, Čepelje; 22. okt. 1943 Josip Klemenčič, Celje (bolnišnica); 23. okt. 1943 Leopold Debevc, Kostanjevica; 24. okt. 1943 Alojzij Levičar, Brežice; 25. okt. 1943 Franc Bakše, Brežice (bolnišnica); 29. okt. 1943 Anton Udorč, Trbovlje (bolnišnica); 29. okt. 1943 Franc Smrekar, ranjen, utonil; 16. okt. 1943 Pirc Jože, roj. 1. marca 1914 v Čučji mlaki pri Skočjanu, Per Anton, Drnovšek Milan, padli pri obrambi Novega mesta; Bahovec Jože in Zonta Ivan, ponesrečila 17. nov. 1943.

tako grozne dni, da se mnogi še danes niso otresli prestane groze in straha.

Komunisti še vedno skušajo izvajati po vseh prislino mobilizacijo, kateri pa se ljudje temeljito izmikajo. Tako se je zgodilo, da so komunisti hoteli mobilizirati fante v Stavčevi vasi, ki so jo z vseh strani obkrožili, samo pri Krki ne. Toda fantov niso dobili. Preplavali so Krko in zbežali. Tako je navdušenje za osvobodilno gibanje na Dolenskem.

V Novo mesto prihaja dan za dnem vedno več prisilnih mobilizirancev, ki se prijavljajo domobrancem in stopajo v njihove vrste. Komunisti se pa maščujejo nad njihovimi svojci, jih ropajo in celo pobijajo. V noči od 4. na 5. november so komunisti ubili v Orehku Ovnikovo hčerko. V isti noči so komunisti porušili most pod strahskim klancem pri Dol. Mokrem polju.

Izpodleteli napadi na Novo mesto

V noči od 12. na 13. november so komunisti izvedli svoj prvi napad na Novo mesto. Vdrli so do postaje Brárljin in tam zažgali pri Langerju lesene barake in gospodarsko poslopje. Posebno močno so streljali to noč na črti Smihel-Gotna vas-Kandija. V Gotni vasi so postavili strojnice v zvonik in z njimi streljali v postojanko na Grm. Streljanje je doseglo višek med 10. in 11. uro ponoči. Po ostrem protinapadu so se morali umakniti proti Skrjančemu in v gozd.

Na drugi strani mesta pa so domobranci izvedli izpade proti St. Petru in po bojih so kmalu očistili ta teren. 13. novembra zvečer je komunistična krogla smrtno zadela aktivnega letalskega narednika Drnovška Milana iz 8. čete. Padel je na položaju na Drski. Fantje so se pri napadu sijajno držali.

Po teh neuspehih so komunisti 14. novembra poslali v Novo mesto parlamentarca iz

V ženski bolnišnici je našlo smrt 16 ljudi

Posebno boli komuniste to, da se je v Novem mestu prijavilo čez tri sto domobranskih prostovoljcev, iz Trebnjega in Žužemberka pa jih je prišlo okrog pet sto.

Tudi jih silno boli, da jim uhajajo stovariši v vedno večjem številu. 15. novembra se je n. pr. na Drski predal domobrancem Novomešanec Jerman Franc, po poklicu tapetnik. Na konju in z orožjem je prijel k domobrancem.

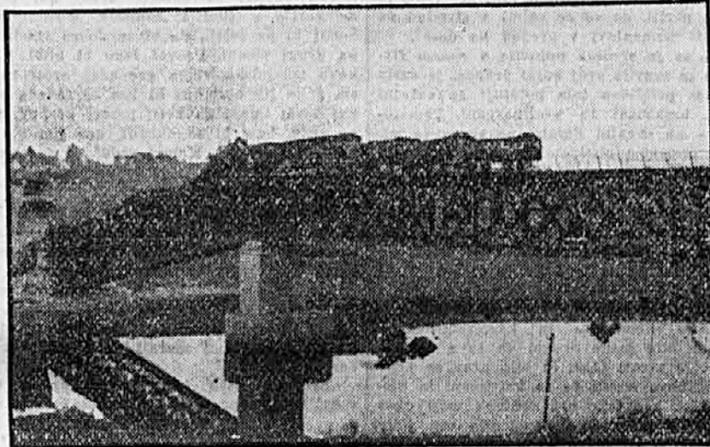
Prav v teh dneh, ko so razmere narekivale najstrožje izpolnjevanje vojaških in policijskih predpisov, je zaradi sumljivega gibanja okrog vojaških postojank padlo nekaj ljudi, ki se niso ustavili na klice: Stojil! Zaradi teh neuspehov so komunisti divjali po vseh in se znašli nad nedolžnim ljudstvom. Med njihovimi tolpami vlada nevolja, zlasti zaradi prebrane. Ljudje že sami nimajo ničesar, zato jim ne morejo ustreči niti pod grožnjo s kopitom.

Skrb oblasti za Novo mesto

Razumljivo, da po vseh takih dogodkih v Novem mestu življenje še ni prišlo na stari tir. Oblasti, ki so zapadle v najtežjih časih vodstvo novomeške občine novemu županu dr. Zdravku Kalanu, imajo mnogo skrbi in dela. General Rupnik, predsednik pokrajinske uprave, je za prvo pomoč dal mestu in okraju milijon lir podpore. Poseben odbor je samo v Novem mestu razdelil med najbolj potrebne okrog 100.000 lir. Iz tega fonda so prejeli plačo tudi uradniki, ki so bili zadnje mesece brez vsakih dohodkov.

Občinski urad se zdaj nahaja na Trdnovi česti onkraj mosta. Za prehrano mesta je oblast ukrenila vse potrebno.

Poleg drugih težav ima občinska uprava mnogo skrbi z razsvetljavo in z vodovodom. Šele pred tednom je dobilo Novo mesto elektriko, prej pa so se Novomeščani zadovoljili s svečami in petrolejkami.

Železniški most med Novim mestom in Kandijo, uničen po komunistih

Drnovšek je padel v okolici Smihela. Dobil je strel v glavo. Bil je med najboljšimi fanti in je preživel dneve groze v zaporih v Grosupljem, Trebnjem, Breitenau, Birčni vasi in bil skupaj s pok. prof. Kekom.

Uničevanje narodnega premoženja

Za pobeglimi komunisti pa so ostali v Novem mestu in po vsem Dolenskem še drugi žalostni in kričeči sledovi, ki bodo še leta in leta pričali, kako so komunisti pod krinko osvobodilnega boja načrtno uničevali slovensko narodno premoženje.

Navajamo le najvažnejšo škodo: samo na nepremičnih je v Novem mestu okrog 40 milijonov lir škoda. Komunisti so v Mestni hranilnici odnesli 1.900.000 lir gotovine, v Ljudski posojilnici 146.000 lir, v mestni blagajni 26.000, v Prehranjevalnem uradu 82.000 lir, na železniški postaji okrog 100.000 lir uradne gotovine itd.

Celotne škode v Novem mestu in v okolici sploh ni mogoče ugotoviti, tako velika je. Komunisti so n. pr. v času, ko so se mnogi Novomeščani umaknili iz Novega mesta, izropali mnogo trgovin in obratov skoraj do golih sten. Tako so na pr. odnesli iz Medicove trgovine za okrog 8 milijonov lir bižaga; trgovino Kastelic so oropali za okrog pol milijona lir; prav tako obe lekarni in druge trgovine ter obrate. Docela so opienili Kranjevo knjigarno, iz njene tiskarne pa odpeljali vse stroje in zaloge papirja, tiskarniškega in drugega blaga.

Najvidnejši sledovi osvobodilnega boja so na železnici. Krasni železniški most je porušen, ker je tako zapovedalo komunistično vodstvo s posebnim ukazom generala Jake Avšiča in politkomisarja Vite Kraigherja. Komunisti so razstrelili most, da se je zrušil v Krko, z njim pa cel vlak. Škoda na železniškem omrežju in na postaji je neprecenljiva. Saino pri prvem novomeškem predoru je uničenih 5 železniških strojev, s katerimi so komunisti zaprli promet skozi viadukt. Proga od Novega mesta do Uršnih sel je popolnoma uničena. Komunisti so ukazali delavcem, da so žagalni tramovje, gragove pa požgali.

Prave silke o gospodarski škodi v Novem mestu še ni mogoče podati. Potniki, ki jih opraviški zadrževajo v mestu, se lahko prepričajo, da je škoda ogromna, tako ogromna in obširna, da je v kratkem času ne bi mogle ugotoviti niti najvestnejše gospod. komisije. V mestu in okolici so komunisti odpeljali skoraj vso živino, živež, obleko itd. Vse to jim seveda ni služilo, kajti na svojem sramotnem begu z badogiljevo so morali blago pustiti uničenju.

Življenje v novih razmerah

Po vseh teh dogodkih, ko so Novomeščani prestali toliko groze, se je Novo mesto močno zresnilo. Še celo taki, ki so 10. septembra sramotili mirne legionarje, odhajajo iz Novega mesta, so se razveselili, ko sta prišli v mesto nemška vojska in domobranska skupina.

Z njihovim prihodom se seveda življenje ni moglo vrniti v nekdanje redne razmere, kajti komunisti so pripravili Novemu mestu

Bučne vasi: 6-letnega Zagorčevega Francka. Po tem otroku so pod sčastno besedo spročili, da se ob vdaji ne bo nikomur nič zgodilo! Novomeški domobranci besede »vdaja« ne poznajo. Med njimi so tudi mnogi, ki so ušli iz komunističnih ječ, v katerih so jim pokojni profesor Kek, Grile, Šonc, Verlič in drugi kazali pismena potrdila, da so amnestirani, pa le ležijo njihova trupla pri Birčni vasi.

Slika s kapitlja v Novem mestu

Na vabilo so domobranci odgovorili s kroglicami in bombami. Polzku napada na mesto je komuniste drago veljal. Padlo jih je na desetine. Pri Grmu je padel med drugimi komunistični poročnik Kroneger, pri Smihelulu pa Tratar Anton.

Kastelčeva ulica in njeno najnovlje žilasto lice

Pogled na Florjanov trg

Tokrat približujemo poleg fotografij o sedanjem stanju mesta še podatke o najvidnejših sadovih osvobodilnega boja in njegovih posledicah v Novem mestu.

O razmerah v novomeški republici je naš list že poročal. Takrat še mnogi Novomeščani niso verjeli ljudskim govorilcem o komunističnem zlu. Novo mesto je moralo samo doživeti — kakor mnogi drugi slovenski kraji — bridko preizkušnjo, in šele po tej je spoznalo zmotu.

Nad tisoč pet sto ljudi, legionarjev in njihovih svojcev, so je 9. septembra zaradi izdajalske zveze generala Ceruttija in slovenskih komunistov umaknili iz Novega mesta. Zatrjevanje komunističnega vodstva o splošni amnestiji je mnoge premotilo, da so ostali na domovih in trdili zavesti, da jim komunisti ne morejo ničesar očitati, zato tudi nič žalega storiti.

Takoj prvo noč po prihodu v Novo mesto pa so komunisti že zaprli prof. Keka in nekaj drugih poštenih Novomešanov ter jih vrgli v sodniško ječo. Po številnih nasiljih in ropanjih so pričeli tudi z aretacijami vseh mogočih ljudi, ki so jih ob bombardiranjih pustili zaprte v ječi.

Kako so ravnali z ujetniki, so se lahko Novomeščani prepričali dne 13. septembra, ko so komunisti vodili v ječo tajnika na novomeškem glavarstvu Vebeta. Z dvignjenimi rokami in z okrvljenim obrazom je moral iti po novomeških ulicah. Vpil je od bolečin in klicel na pomoč.

30. septembra so vse novomeške jetnike — okrog 80 po številu — odpeljali v vlažne kleti požrane graščine Breitenau. Od tod so jih odgnali v šolo v Birčni vasi.

Nekdo, ki je kot obsojenec zbežal komunistom in bil v zaporih v Birčni vasi, pripoveduje o teh žalostih dogodkih med drugim:

Umor za umorom

»Pred nemško ofenzivo nas je bilo v zaporih okrog 80. Od teh so jih nekaj izpustili. Dne 22. oktobra sem bil navzoč pri ustrelitvi graščaka Fabjančiča z Ruperč vrha, Mimice Golobove in še nekoga starega moža. Ustrelili so jih blizu Lakence. Pokopati oziroma zagrebati v neko jamo smo jih morali obsojenci sami. V jami je ležalo že okrog 15 trupel in med njimi sem spoznal tudi pokojnega profesorja Keka. Fabjančičeve strelje je kriv 50 letni Smrekar iz Birčne vasi, obsodbo pa je izvršila tovarišica Vida Rbecelj iz okolice Kostanjevice. Obsojence je vozil iz zaporov Petrič mlajši iz Novega mesta. Na smrt obsojenec so zapirali pri Bezeletu, pazili pa so nanje Tršina Lojze in Pelko.

Do sedaj je zanesljivo ugotovljeno, da so komunisti pomorili naslednje ljudi:

V Breitenau 8. oktobra zvečer Červana, posestnika iz Podgore pri Prečni, Jakoša Franca in Ivana, oba iz Stične, in tajnika na novomeškem glavarstvu Vebeta,

očeš pripovedujejo o junaškem vedenju žrtev na Padožu, kjer so obsojenci vso noč pred svojo mrtjo molili in peli pobožne pesmi.

Žrtve v Novem mestu 14. sept.

Poleg tega so komunisti krivi smrti številnih drugih žrtev, ki so jih poslali v pogubo in v smrt, nli s svojim delom zakrivilili njihovo nesrečo.

Novomeščani ne bodo do smrti pozabili žalostnih dni, ko so dan za dnem spremljali na pokopališču. Med žrtvami osvobodilnega boja so: Poženel Fr. iz Logatec, star 32 let; Lindič Jožeta, Brezovica pri Smarjeti, stara 25 let; Malovič Marija, soproga pogreb. podjetnika iz Novega mesta; Malovič Stana, hčerka, Novo mesto; Sedaj Viljem, elektro-monter, star 60 let; Sedaj Katarina, žena, stara 55 let; Sedaj Ladislav, sin, star 18 let; Kolar Andrej, fin. stražnik, star 81 let; Rosenswasser Edvard, zasebnik, 76 let; Klemenec Alojzij, poklicni gasilec, star 27 let; Sekolec Marija, hči profesorja, stara 3 mesece; Sekolec Bogomila, žena profesorja, stara 31 let; Kiler Marija, gospodinja, stara 46 let; Kiler Milena, hčerka, stara 15 let; Mirtič Slavka, žena mizarja, stara 45 let; Mirtič Alojzij, sin, star 3 mesece; Mirtič Zlatko, sin, star 11 let; Kmet Stanko, pokl. gasilec, star 33 let; Pinžgar Franciška, sam. zvanilnica, stara 50 let; Pinžgar Marija, zasebnica, stara 56 let; Knol Rudolf, pisarniški pomočnik, star 66 let; Knol Zdenko, sin tiskarja, star 9 let; Sule Franc, gasilec, star 32 let; Tratnik Joško, sin banč. uradnika, star 12 let; Zaletelj Alojzija, stara 19 let.

Žrtve 3. oktobra

Rus Amalija, zasebnica, stara 59 let; Gangel Jakobina, vdova šolskega nadzornika, stara 69 let; Artač Marija, žena sod. uradnika, stara 32 let; Golob Marija, bolniška služkinja, stara 28 let; Muškatele Anton, upokojenec fin. kontr., star 68 let; Muškatele Terezija, žena, stara 35 let; Logar Ferdinand, okr. glavar; Logar Alojzija, žena; Logar Edita, hčerka; Kamer Lizika, učenka, stara 8 let; Kamer Ljilja, žena lekarnarja, stara 41 let; Maver Marija, stara 37 let; Turk Marija, stara 17 let; Dolensček Ana, stara 17 let; Turk Marija, roj. Gangl, stara 39 let; Luzar Terezija, stara 40 let; Gašperšič Amalija; Gregorič Jože, umetnostni zgodovinar, star 51 let; dr. Stolja Vera, zdravnica, stara 30 let; Kokovica Ana, žena pošt. uradnika, stara 44 let; Kokovica Metka, hči, stara 5 let; Küsel Marija, stara 40 let; Povše Milka, hčerka posestnika in župana v Mirni peči, stara 19 let; Trobec Monika, žena zidarja, stara 58 let; Trobec Iva, hči zidarja, stara 17 let.

Žrtve 21. oktobra

Malovič Mirko, mizar, star 41 let; Romih Robert, postrešček, star 67 let; Eršto Janez, delavec, star 36 let; Umek I.; dva neznanca;

Glavni trg s svojimi ruševinami

Dne 20. oktobra zvečer so ubili 8 ljudi: Jurija Verbiča, čevljarkega mojstra iz Novega mesta, Grilca Alojzija, trgovec s čevlji, dr. Arka Ludvika iz Brež pri Ribnici, Sitarja Jerneja, mizarkega mojstra iz Smihela, posestnika Polanca, Selaka I. iz Smarjete, Mikuža Jožeta iz Idrije in še eno osebo, katere ime pa ni znano.

Isto noč so pobili štiri Kočevarke, dva Kočevarja in neznanega moža iz Grosuplja. Naslednji dan so nekje pri Birčni vasi ubili še 10 oseb: prof. Keka, Sonca Viktorja,

Kastelic Franc, posestnik in gostil., star 53 let; Kastelic Jožica, hči, stara 22 let; Kastelic Danica, hči, stara 18 let; Kastelic Draga, hči, stara 24 let; Obrez Ivan, gostil., star 44let; Smajdek Martin, sin davč. šefa, star 19 let; Dragman Jože, star 21 let; Strašman Anton, star 16 let; Fink Anton, star 15 let; Klemenčič I., 12 neznanec; Žiberna Vladimiro, arhitekt, star 28 let; Sasek Alojzij, star 40 let; Hočevar Jože, star 32 let; Okorn Franc, orožnik, star 44 let; Regina Jože, star 29 let; Turk Jože, star 34 let; Šiška Franc,

Ne odlašajte z naročilom

»Slovenčeve knjižnice«